

כתב עת אלקטרוני
בהוצאת המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים

גליון מס' 9, כסלו תשפ"א, דצמבר 2020

גליון מיוחד לציון 100 שנים לחינוך ולדורף

ניתן לקריאה באתר המכללה
<http://www.dyellin.ac.il>

מאין באנו ולאן אנו הולכים

גבע ששון

מאין באנו ולאן אנו הולכים

גבע ששון

תקציר

במאמר נידונה השאלה האם חינוך ולדורף מתאים את עצמו לזמן הנוכחי: טכנולוגיה, מדיה, שאלות חדשות שנושאים איתם הילדים וההורים, תנאי החיים ועוד. מצד אחד, חינוך ולדורף נעשה יותר ויותר פופולרי ומוכר לציבור, ומצד אחר, הוא נשען על תפיסה פדגוגית שנראית לרבים מיושנת ולא אקטואלית. המחבר שם את הדגש על הכשרת המורים במסגרת חינוך ולדורף. הוא מראה מדוע הכשרה זו כה משמעותית וכיצד מורים העוברים הכשרה יסודית ומעמיקה יכולים להיענות לצרכים ולבקשות העמוקות של הילדים שאיתם הם עובדים. המאמר מציין את הצדדים העמוקים והאוניברסליים של חינוך ולדורף, צדדים שיש לשמר ולטפח, לעומת הצדדים היותר חיצוניים שאפשר ואולי רצוי לשנות.

גילו אותנו! הציבור הרחב גילה את חינוך ולדורף, ראשי ערים רוצים אותו במחוזותיהם. אבל האם אנחנו מוכנים לביקוש הרב שנוצר?

מאה שנים לחינוך ולדורף, ונראה כי הזמן מתנגן בו כמו בפעמון רוח גם נוכח תמורות ושינויים. חינוך ולדורף נותר נאמן למהותו – שיטת חינוך המיוסדת על עקרונות אנושיים אוניברסליים – גם בתוך מציאות שמתרחשים בה שינויים כבדי משקל. קולו הייחודי משתקף היטב בתולדותיו, בכל ממדיו, בכל ארץ שאליה הוא הגיע.

שטיינר ייסד את בית הספר הראשון כיוזמה רפורמיסטית ומהפכנית במערכת החינוך, אשר לא הפכה עם השנים למחתרת חינוכית מתנשאת ואנרכיסטית, אלא הותירה את חותמה כשיטת חינוך שרושמת נתיב מסודר וברור של נשימה מתמדת, התנסות מתמדת והתחבטות מתמדת בין התפתחות הילד והמציאות שסביבו. חלפו 100 שנים, ולי נדמה כי אנו עדיין חלוצים, שכן מדובר בגישה חינוכית חשובה, מורכבת ומלומדת שמצד אחד רואה את הנולד, אך מצד אחר עוד לא אמרה את דברה.

קחו למשל את "עודף הטכנולוגיה" שהשתלט על חיינו. האם לפני עשר או חמש עשרה שנים היינו יכולים לדמיין את המציאות הטכנולוגית שבה אנו נמצאים היום? עולם שבו שולט הפן הוויזואלי, ורוב זמנו של האדם מוקדש לקליטת מידע דרך מסכים?

מסכי הפלזמה מזומנים לנו כמעט בכל מקום, עד לעומק הכיס שבו שוכן דרך קבע, הטלפון החכם. ואם לא די בזה, אנו רואים מדי יום, כיצד הופכים ילדינו עבדים לטכנולוגיה הזאת.

באחד העיתונים קראתי את השורות האלה:

"עיניהם של ילדינו תקועות במשך כל היום במסכי הטלפון, הווידאו או האי-פד, עיניים שהיו צריכות להביט על משהו אחר, להיות עליזות יותר, מלאות חיים יותר"

"מלאות חיים" במקום להיות משעוברות למכשירים דיגיטליים חדשניים! עיקרון שחינוך ולדורף מפנה אליו את הזרקורים כבר עשרות שנים. לאלו החיים בתוך הזרם הטכנולוגי היום-יומי ושאינם מכירים את חינוך ולדורף, הערות חדשות מעין אלה ודאי מעידות על שינוי משמעותי בראיית הקורה בעולמנו.

במשך עשרים שנה זימר עולם המדע והתקשורת שירי הלל למרחב המקוון שבו נסללת, לכאורה, דרך המלך לשינוי מהפכני בתולדות האנושות. היום המדע מבין שיש טכנולוגיה מועילה, ויש טכנולוגיה מזיקה. אנחנו צורכים יותר מדי טכנולוגיה בכל רגע ובכל מקום, כמו שאנחנו צורכים יותר מדי מזון לא בריא, ולצריכה זו השפעה חולנית עלינו, ובעיקר על ילדינו.

מאמרים רבים נכתבים מדי יום בנושא זה, בלוגים ופרסומים אחרים מתריעים בפני המצב ואומרים לנו שנחוצה

מחשבה חדשה בכל הנוגע להרגלנו העכשוויים. מומחים מתחומי מחקר שונים מגלים עכשיו כמה מן הערכים החשובים של חינוך ולדורף. אנו עדים לשיטפון מחקרי שדומה לזעקתו של טובע שהמים מתחילים להציף את ראותיו. קו המחשבה הזו נעשה פופולרי עד כדי כך שבאחד העיתונים של הירוקים באירופה נכתב: "חינוך ולדורף לא זקוק יותר לסמל של תנועה ירוקה, הוא עומד בזכות הסגולות המיוחדות שלו".

לטעמי, חינוך ולדורף היה מאז ומתמיד "ירוק", עוד לפני שהומצאה התנועה הירוקה. כבר מאה שנים הוא צועד בראש עם חשיבה לא קונבנציונלית באשר לחינוך הילד. אך הוא ניצב כל כך רחוק מהזירה המרכזית. לא הבינו אותו, התכחשו לו, והוא תויג שלא כהלכה.

כבר ביוני 1911, בהרצאה ראשונה מתוך לקט שנקרא *The Spiritual Guidance of Man and of Mankind*, מפנה שטיינר את תשומת הלב לחשיבות התפתחות המוח בחינוך ילדים. הוא מתאר את מוח האדם כאיבר שעדיין אינו מושלם, ובשיתוף עם הנפש, הפועלת בתוכו בעדינות, הוא מתעצב לכל אורך חייו של האדם:

כאשר אדם נולד, מוחו הפיזי עדיין בתולד, בר עיצוב. זאת כיוון שהאדם צריך ליצור אותו לעצמו כאיבר של חשיבה. מייד לאחר הלידה, המוח עדיין מוכרח להיות בהרמוניה עם כוחות התורשה של הוריו ואבותיו הקדמונים. אבל האדם האינדיווידואלי צריך לבטא בחשיבתו את האינדיווידואליות שלו כאדם, לכן הוא צריך לעצב מחדש את הסגולה התורשתית של מוחו. עליו לשחרר את כוחות התורשה, בדיוק כפי שאחרי הלידה הפך לעצמאי מבחינה פיזית מהוריו ואבותיו הקדמונים.

את המידע הזה שלמוח יש קצב התפתחות משלו והוא נמשך לכל אורך חייו, מגלה המדע רק במהלך עשרים השנים האחרונות. אבל הוא מהווה כבר מאה שנים אחד היסודות העיקריים של חינוך ולדורף: חשיפת הילד אל המתרחש במציאות הנגלית לחושי, מתוך שמירה על איזון בין הרשמים החיצוניים ובין ההתרחשויות שבנפשו ובגופו. על אחת כמה וכמה בימינו כאשר קצב החיים מהיר והמערכת החושית "מופצצת" במתקפת רשמים ומידע מהירים.

העולם מתעורר עתה להשלכות השליליות של הטכנולוגיה על עולמם של הילדים. אין פלא אפוא שגילו אותנו עכשיו. בהיותנו מודעים בחינוך ולדורף לשלבי ההתפתחות של הילד – עלינו להתייחס להתעוררות זו בתשומת לב רבה. גילו אותנו כל אלה המשתוקקים לחיים בריאים יותר, איכותיים יותר, ובכלל זה חינוך נכון לילדים. חינוך הבנוי על ערכים אנושיים. אבל, גילו אותנו גם אלה שרואים בנו ברירה למחדלים של החינוך הציבורי. לכן, השאלה הגדולה העומדת לפתחנו אל מול העתיד היא: האם אנחנו אומנם מוכנים לביקוש הגדול? האם חינוך ולדורף בארץ ובעולם כולו, מוכן לקראת השינוי הזה? כבר איננו שוחים כביכול נגד הזרם. הזרם משנה כיוון, כי יותר ויותר אנשים תומכים בערכים של חינוך ולדורף אף מבלי לדעת זאת.

עלינו לשאול ביתר דיוק: האם יש לנו מספיק מורים שיוכלו לענות לביקוש הגדול? האם המחשבה שלנו, של העוסקים בחינוך, תישאר רעננה כדי לתת מענה איכותי לביקוש הרב, למרות "הפצצת המידע" שלא פוסחת גם עלינו? האם העיקר הוא להתמקד בהכנה פדגוגית של שיעור נושם ומודולרי שיש בו קשת רחבה של פעילות תנועתית, אומנותית ולימודית? גישה פדגוגית כזאת אומנם מספקת תרופה מאזנת כנגד ההשפעה הטכנולוגית הבלתי נמנעת החודרת למוחו המתפתח של כל ילד, אך האין הדרך הרוחנית ששטיינר מציע לכל מחנך ורואה בה בסיס הכרחי לעיסוק בחינוך ילדים, תשובה הולמת יותר למצב הנוכחי? אפשר שרק אלה שיעמיקו במהותה הנפשית-רוחנית של מלאכת ההוראה יצליחו לפתח דרך חדשה של התבוננות בילדי העתיד. שטיינר מתאר יפה את מהותה של דרך חדשה זו: "במלאכת הכשרת המורים, המשימה של עבודתנו, היא למצוא את הדרך איך לעשות את בני האדם – בני אדם אמיתיים." (Renewal of Education, הרצאה 4).

זה אולי נשמע פשוט, אך למעשה הצהרה זו מעלה שאלה קשה ומסובכת. מהו בדיוק אדם אמיתי? והיכן מוצאים את אלה שהאנושי שבו, מפותח דיו כדי שיועבר הלאה וישפיע בתוך שיטת לימוד מובנית? כאן נמצא המפתח להכשרת מורי ולדורף – האנושי שבהם. זה הדבר העיקרי שיש לפתח. אין זה עניין של להיות חכם, בעל תארים אקדמיים, אומן, או אדם מסור. כל זה בהחלט חשוב ונחוץ, אך חשוב יותר לפתח את היכולת לחשוב, להרגיש ולעשות. זהו המפתח לאיזון נכון בין שלושת יסודות הישות האנושית: חשיבה, רגש ורצון. אלה בונים בנו, המורים, את היכולת לקלוט, להרגיש ולהתעניין גם ברגשות של בני אדם אחרים, כפי שכלי מיתר יכול לרטוט בהשפעת תדירות צלילים המופקים ממיתריהם של כלים אחרים הסמוכים לו.

אלו גם המטרות של החינוך שאנו רוצים להקנות לילדינו. התכלית שאליה חותרים מורי ולדורף היא "האדם

האמיתי". מטרת המאמץ הרב המושקע בילדים היא שיהיו לאנשים אמיתיים בבגרותם. שטיינר לא פעם מדגיש כי מה שנחוץ למורה הוא ידע על אודות תהליך התפתחותו והתהוותו של האדם, מן הילדות ועד הבגרות. תפישת חינוך כזאת, ודאי שאינה פשוטה להבנה. בהכשרות מורים אחרות הציפייה הרווחת היא שעם סיום ההכשרה תהיה בידי המורה מחברת עם "הוראות הפעלה" – לא כן בחינוך ולדורף! כאן רק מתחילה דרכו של המורה בכיתה. המורה צריך לפתח "חשיבה חיה", מסביר לנו שטיינר, וכך התכוון לפיתוח חשיבה המבטאת את ישותה המלאה של המורה, היינו חשיבה שאינה באה רק מהראש אלא חודרת גם את הנפש ואת כוחות הרצון. חשיבה אנושית אמיתית. הישות האנושית שיש לה צורה ומקום מוגדרים בחלל ובזמן – רוח, נפש וגוף – היא לא רק חושבת, היא גם מרגישה ורוצה. כל מחשבה שמופיעה היא גם זרע של רגש ואימפולס של רצון. היא הופכת לדבר שלם. זאת אינה חשיבה קרה, מופשטת, צורנית, אך גם אינה חשיבה חסרת צורה וכאוטית. זוהי חשיבה גמישה וזורמת שמובילה להוראה אומנותית. הוראה אומנותית היא הרבה יותר מאשר הוראה דרך האומנויות, שגם היא נדבך חשוב בחינוך ולדורף. הוראה אומנותית היא היכולת של המורה להפיח את החשיבה שלו ברצון התוסס שלו, כי רק כך מתעוררים כוחות חדשים של התבוננות, כוחות המסוגלים לתפוס את טבעם הרוחני של התלמידים ואת הדבר שלו הם זקוקים בחינוכם כדי להתפתח נכון. שטיינר מספר שהוא נחשף לאיכות כזאת של חשיבה כאשר היה בן 9. בגיל זה הוא פגש לראשונה את הגאומטריה, וגילה עולם של חוקי חשיבה שאפשר להמחישם בדרך חזותית.

לתחושתו, אנו תמיד פחות מאוזנים ממה שנדמה לנו, לכן התפתחות פנימית ומודעות עצמית מתמשכות, שנתמכות בעשייה אומנותית וביוזמות שונות, הם יסודות ייחודיים ובעלי ערך בדרכו של מורה ולדורף. רק כך נוכל לפתח מערכת יחסים פתוחה, אמיתית וחופשית עם ילדי העתיד.

רבים מתחילים את הכשרתם כמורי ולדורף בהיסוס גדול. לאורך חייהם, נאמר להם שהם אינם מוכשרים, ואולי גם אינם חכמים. זה המסר שהם קיבלו בדרכם החינוכית מאז ילדותם. בהכשרתם כמורים הם מוצאים שיש להם קיבולת אחרת. יכולת לחשוב ולהאמין בעצמם. עתה הם מגלים שהתחושה שהניעה אותם ללמוד הוראה הייתה נכונה ואמינה. כאן הם מגלים שההבנה האינטואיטיבית בנוגע למי שהם וליכולותיהם, עשויה להשתנות.

לעיתים קרובות דווקא אצל אנשים החסרים מומחיות אקדמית כלשהיא, אנו מוצאים את הנזק הקטן ביותר לכוחות הרצון. מעולם לא הייתה להם הסבלנות ללמוד על העולם במסודות אקדמיים, אבל הם היו בעלי מלאכה, מכונאים, סוחרים, נגרים וכולי. לאנשים אלה יש בדרך כלל פוטנציאל להפוך למורים נפלאים. ילדים מבקשים שיוליך אותם מורה שיוודע להסתדר בעולם. ילדים יודעים מי אמין בעיניהם, ומיהו זה שהם יכולים לשים את נפשם בכפו. הם ילכו אחריו אם יראו בו אדם אמיתי שמתעניין בהם מתוך שמחה, ועם מידה מסוימת של שובבות. הם ירצו ללמוד איתו אם יחוש שהוא גמיש בדעותיו ואנושי.

אני מניח שאם נחשוב בדרך מעשית, נבין שאי-אפשר להתמודד עם התלמידים והתלמידות בכיתה רק באמצעות כלים חשיבתיים, ספוגים במושגים שיפוטניים, אלא יש צורך לתעל את החשיבה לכוחות של רצון ההופכים את המורה לאומן בתחומו. רק מתוך הלך נפש כזה הוא יכול ליצור סביבו אווירה של אומנות חינוכית, רק בתוך אווירה כזאת יכולים להתפתח יחסים הומוגניים בין מוביל למובל עם סימפטיה כלפי המוביל.

לעיתים קרובות אני שומע מורים הטוענים שגישת חינוך ולדורף מיושנת ובאה בימים (בת מאה), ונחוץ לערוך בה שינוי עמוק, שגם נעשה פה ושם. לצערי, גישה זו אין בה כדי לקרב לפתרון הולם לבעיות ההווה, שבו השינויים מוצאים ומתרחשים לנגד עינינו. זוהי רק משיכת השטיח מתחת לידע האנתרופוסופי הנושא את חינוך ולדורף. אין ספק שנחוץ שינוי בהנעת התכנים או במתודה המסורתית, אך אין לגעת ביסודות החכמים ששורשם בידע האדם על פי האנתרופוסופיה, ידע שממנו ניזון המורה בפעילותו הפרדגוגית ומשמש מקור השראה לתלמידיו. מעל לכול, המורה צריך לשמש דוגמא לאנושיות, שהיא מטרת החינוך של כל ילד וילדה. החתירה להגשמת "אדם אמיתי" רלוונטית בכל זמן, ובמיוחד בזמננו. המפתח ליישומה בחינוך ולדורף הוא התפתחותו של המורה עצמו בתהליך הכשרה מתמשך בכל שנות ההוראה.